

مدیر فنی: حامد یزدانی، مدیر هنری: مهدی سلامی
طراح گرافیک و صفحه آرایی: حمید یزدانی، سعید غفوری و امید روشنگر
عکس: گروه عکس همشهری، ویرایش عکس: کامبیز نویدی
صفحه خوانی: سمانه مومن، هاله جوانفر، اعظم آجور بندیان

چاپ: همشهری
توزیع و اشتراک:
موسسه نشر گستر امروز نیون
پذیرش آگهی: ۸۴۳۲۱۰۰۰

صندوق پستی:
۱۹۳۹۵۵۴۴۶
تلفن: ۲۳۰۲۳۴۶۴
نمابر: ۲۲۰۴۶۰۶۷

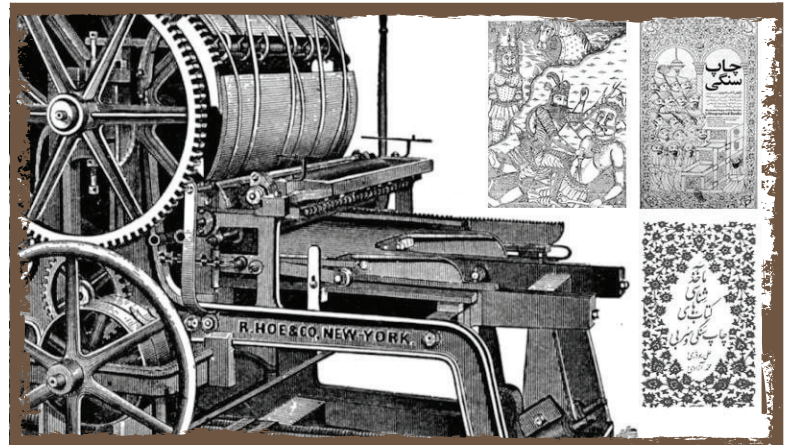
دوچرخه، بچه‌ها، خانواده، پایدار، اقتصاد،
تندرستی، خردنامه، داستان، دانستنیها،
سبز مین من، ماه، معماری، ۲۴، شهر نگار،
سرخ و محله

نشانی: تهران، خیابان ولیعصر ۳، نرسیده به پارک وی،
کوچه شهید فریبتی، شماره ۱۴، روزنامه همشهری

بهترین قصه‌های تاریخی تهران
جایزه می‌گیرند

صفحات «روایت تهران» که پیش روی شماست، به انعکاس روایت‌های خواندنی تاریخ تهران قدیم و سرگذشت شخصیت‌ها و نامداران، خیابان‌ها و گذرگاه‌ها، واقعه‌های تأثیرگذار و تاریخ شفاهی طهران تعلق دارد. با عکس‌های یادمانداز خاطرات تهران دیرپو و قصه‌ها و ماجراهای پس‌پشت این عکس‌ها، شما هم می‌توانید در انتشار این صفحه که متعلق به خود شما و شهر شماست ما را همراهی کنید. «همشهری» بهترین عکس‌ها و قصه‌هایی را که برای ما ارسال می‌کنید با نام خودتان منتشر و شما «همشهریان همراه» هدیه‌ای تقدیم می‌کند.
نشانی و شماره تماس ما: ۲۲۰۲۳۴۵۵ - ۴۶۲۰۴۶۲، mahaleh@hamshahri.org

حقایق درباره نیم قرن چاپ سنگی

■ موضوع: نخستین دستگاه چاپ
■ ویژگی: چاپ سنگی و تحول در چاپ روزنامه

چاپخانه استاد حاج عبدالمحمد که نزدیک محله دولاب بوده چاپ می‌شده است. بخشی از مراحل چاپ روزنامه وقایع اتفاقیه در گوشه‌ای از میدان ارگ کنونی یا همان باغ میدان انجام می‌شد.

مهرشاد کاظمی، تهران‌پژوه هم معتقد است با ورود صنعت چاپ به ایران تحولاتی را در زمینه چاپ کتاب و روزنامه شاهدیم. او با تأکید بر اینکه در دوره قاجار مطبوعات ایران هنوز پله‌های اول را سیر می‌کرده، می‌گوید: «چاپ سنگی برای نخستین بار توسط میرزا صالح شیرازی در تبریز راه‌اندازی شد. میرزا صالح شیرازی یکی از پنج دانشجوی ایرانی بود که با حمایت عباس میرزا، نایب‌السلطنه فتحعلی شاه قاجار، با هدف فراگیری علوم مدرن در سال ۱۸۱۵ به انگلستان رفت و ۴ سال در آنجا اقامت داشت. میرزا صالح پیش از بازگشتش به ایران دستگاه چاپی خرید و به ایران ارسال کرد. علاوه بر این دستگاه، با تجهیزاتی که از روسیه آورده بود در تبریز چاپخانه سنگی تاسیس کرد.» از ویژگی‌های منحصر به فرد چاپ سنگی که جایگاه آن را در هنر ارتقا می‌دهد امکان استفاده از خط نستعلیق و نقاشی در این نوع چاپ بود. این فن بیشترین کاربرد را در روزنامه‌ها و کتب خطی داشت. استاد کلهر از خط‌نویسان برجسته روزنامه‌های چاپ سنگی در دوران قاجار بود و از نقاشان برجسته روزنامه‌های نیز می‌توان به ابوتراب غفاری، ابوالحسن غفاری (صنیع الملک) و موسی ممیزی اشاره کرد.

اولین دستگاه چاپ سنگی به همت عباس میرزا، حاکم تبریز، در دوره فتحعلی شاه قاجار وارد ایران شد. با ورود نخستین دستگاه چاپ سنگی، تغییر و تحولاتی در صنعت چاپ ایران اتفاق افتاد. با دستور فتحعلی شاه دستگاه چاپخانه به تهران منتقل و فرصتی فراهم شد تا کتاب‌ها و نخستین روزنامه‌های ایران در این چاپخانه تولید شود. داریوش شهبازی، درباره نخستین روزنامه‌ای که در تهران به چاپ رسید، می‌گوید: «نخستین دستگاه چاپ به کمک عباس میرزا و توسط میرزا زین‌العابدین خریداری شد. عباس میرزا در همان تبریز چاپخانه‌ای را دایر می‌کند. زمانی که فتحعلی شاه از این موضوع باخبر می‌شود به عباس میرزا دستور می‌دهد دستگاه چاپ را به تهران منتقل کند. سپس چاپخانه در تهران و زیر نظر منوچهر خان گورچی دایر می‌شود، اما نخستین چاپ روزنامه به دوره محمدشاه برمی‌گردد و نخستین روزنامه ایران با نام کاغذ اخبار در سال ۱۲۵۳ قمری مصداق با ۲۵ محرم چاپ می‌شود. این روزنامه در چاپخانه میرزا اسدالله که در آن دوران یک چاپخانه جدید بود، چاپ شد. مدت چاپ این روزنامه کوتاه بود و بعد از مدتی تعطیل شد. در دوران ناصرالدین شاه و صدارت امیر کبیر، روزنامه وقایع اتفاقیه چاپ می‌شود. این روزنامه در

روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه؛ منبع غنی قاجاریزوهی

■ موضوع: گزارش نویسی روزانه شاه قاجار
■ ویژگی: شرح وقایع و زندگی مردم، سفرها و مکان‌های مختلف در عهد قاجار

روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه از جذاب‌ترین و مستندترین گزارش‌هایی است که از دوران قاجار برجای مانده است. اگرچه این روزنامه‌ها در گنجینه دربار می‌ماند و در اختیار عموم مردم قرار نمی‌گرفت، با این حال بعد از مرگ ناصرالدین شاه و انتشار آنها، مهم‌ترین سند تاریخی و مردم‌شناسی نام گرفت. بی‌شک این شاه قاجار را باید یک گزارش‌گر قهار نامید. زمانی که قرار بود از موضوع یا اتفاقی بنویسد بی‌هیچ کم و کاستی با چنان جذابیتی آن را می‌نگاشت که گویی آن واقعه را دیده‌ایم. داریوش شهبازی، محقق و تهران‌پژوه، در این باره می‌گوید: «روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه با توجه به سلطنت طولانی و ۵۰ ساله او از نظر تاریخی بسیار اهمیت دارد. او پادشاهی است که تمام دوران زندگی و سلطنت خود را نوشته؛ دورانی که او بیشتر در سیر و سفر و گشت و گذار بوده است. برای همین روزنامه خاطرات او از نظر تاریخی و مردم‌شناسی یکی از مهم‌ترین منابع قاجاریزوهی محسوب می‌شود.»

شهبازی درباره وقایع نویسی این یادداشت‌های روزانه می‌گوید: از خصوصیات یادداشت‌های ناصرالدین شاه این است که به سیاست هرگز نپرداخته. او در دوره سلطنتش هم اجازه نداد مطبوعات وارد سیاست شوند و حتی بعد

از قتل امیر کبیر در دارالفنون هم اجازه تدریس سیاست را نداد. البته گاهی اوقات اخبار سیاسی را یادداشت کرده است. ولی وارد مبحث سیاست نمی‌شود. از دیگر خصوصیات این یادداشت‌ها ساده‌نویسی آنهاست، جملاتی ساده به کار می‌برد و بیشتر به مسائل روز زندگی مردم و وقایع روزانه توجه داشته است؛ مثلاً در جایی نگاشته: رفته‌م گرمخانه میدان، حاجی حیدر، ریش ما را تراشید... او به نکات بامزه علاقه داشت و آنها را به‌دقت شرح می‌داد. نکته دیگر در یادداشت‌های او اطلاعات جغرافیایی است که می‌دهد. از آنجا که این شاه قاجار به سفر و شکار علاقه زیاد داشت و به روستاها، شهرها و کشورهای مختلف سفر کرده در نتیجه اطلاعات جغرافیایی بی‌نظیری از این سفرها به ما داده است. بیشتر اطلاعات تاریخی ما از روستاهای اطراف تهران از همین روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه است. نکته دیگر اینکه در طول سفرهایش، به‌خصوص به ممالک خارجه، هر مطلب و گزارشی را که از او و ایران درج می‌شد جمع‌آوری می‌کرد. روزنامه‌های فرنگی نیز باورقی را به گزارش روزانه سفر شاه اختصاص می‌دادند. به گفته این محقق، ناصرالدین شاه در همه دوران سلطنت ۵۰ ساله خود این روزانه‌نویسی را انجام می‌داد. او در این باره می‌گوید: «روزنامه خاطرات از این ۵۰ سال فعلاً حدود ۳۵ سال را در اختیار ما قرار داده که امیدواریم بقیه این خاطرات نیز کشف و آماده مطالعه شود.» دفتری که از خاطرات او چاپ شده ۷ جلد است.

اعلان فروش؛ از باروت تا جعبه موزیک

■ موضوع: نخستین آگهی‌های بازرگانی در مطبوعات تهران
■ ویژگی: بازاربایی برای فروش محصولات خارجی و داخلی

وقتی نخستین آگهی تجاری در هفته‌نامه وقایع اتفاقیه، در زمان صدارت امیر کبیر، منتشر شد، نام «مسبورو جیاری» به‌عنوان نخستین سفارش دهنده آگهی مطبوعاتی در این نشریه ثبت شد. این آگهی تجاری در ششمین شماره وقایع اتفاقیه به تاریخ ۲۹ اسفند سال ۱۲۹۹ خورشیدی منتشر شد و پای آگهی‌های تبلیغاتی را از همان دوره در مطبوعات ایران باز کرد. مهرشاد کاظمی، تهران‌پژوه، درباره جزئیات این روند می‌گوید: «ابتدا از تبلیغات در مطبوعات با عنوان اعلان یاد می‌کردند و تبلیغ غذاهای اروپایی که در دوره قاجار طرفداران زیادی داشت یکی از نخستین تبلیغات در مطبوعات محسوب می‌شد. به مرور زمان در شماره‌های بعد وقایع اتفاقیه به آگهی فروش اجناس فرنگی در نزدیکی سفارت انگلستان برمی‌خوریم و می‌بینیم که برای بازار گرمی و جذب مشتری در تبلیغات این محصولات فرنگی از جمله‌هایی مانند

«اعلاست و تازگی دارد» استفاده می‌شد. این اجناس خارجی متعلق به فردی به نام مسبورو جیاری بود و شامل اقلام مصرفی چون زنجیر ساعت، دستبند، میز و صندلی، ساعت، چینی، شمع، باروت، چتر، جعبه موزیک و... بود.» به گفته کاظمی کم‌کم تجار ایرانی هم با فواید جذب مشتری و آگهی دادن آشنا شدند و سراغ تبلیغات و آگهی دادن رفتند؛ نمونه این تبلیغات، اعلان صورت قیمت اجناس موردنیاز مردم به نرخ رسمی دولتی و فروش کتاب‌های تازه چاپ‌شده بود. بعد از مطبوعات دوران قاجار نوبت به دوران پهلوی اول و نوگرایی در ایران و تهران و تغییرات در تبلیغات مطبوعات می‌رسد که پیشگام این تغییرات روزنامه اطلاعات در دهه اول سده ۱۳۰۰ خورشیدی بود. مهرشاد کاظمی تعریف می‌کند: «در این دوره مطبوعات و حتی مردم به فوت و فن صحیح تبلیغات و تأثیر آن بر فرهنگ و نحوه جذب مشتری و مخاطب چندان آگاه نبودند. تبلیغات با روند سابقش انجام می‌شد و روزنامه اطلاعات بیشترین آگهی‌های تبلیغاتی را منتشر می‌کرد. از سال ۱۳۲۵ شمسی اندک تغییراتی در ارائه تبلیغات مطرح شد.»

